

והחולצת מן הגדול,

קג-א בין כשהוא עומד, בין כשהוא יושב, ובין כשהוא מוטח⁽⁵⁷⁾,

והחולצת מן הסומא⁽⁵⁸⁾,

חליצתה כשרה⁽⁵⁹⁾.

אבל אם חלצה במנעל הנפרם שאין חופה עתה את רוב הרגל,

או בסנדל הנפחת שאינו מקבל את רוב הרגל,

והחולצת בסמיכת הידים, דהיינו, מי שאינו יכול לילך ברגליו, הולך בידיו, ועושה להן בתים של עור, מפני שמכניסם בטיט וסומך עליהם, וגורר את רגליו⁽⁶⁰⁾,

והחולצת באנפיליא של כגד,

וחולצת מן הקטן

ועיי' בנמו"י.

ובגליון מהרש"א כתב, דבאמת ה"ה דאף ברה"ר מותר לטייל באנפיליא ביוהכ"פ. והאי דנקט ביתו, משום דבקורדיסין קתני לא יטייל בתוך ביתו.

57. הקשו התוס', מהיכא ס"ד לפסול ביושב ומוטה?

ותירצו, דהיינו משום דאמרינן לקמן דחליצה כגמר דין, ואיתא במס' שבועות דבגמר דין בעלי דינין בעמידה. ועיי"ש מה שהאריכו עוד.

והביא הנמו"י, דכתבו המפרשים, דאע"ג דתניא "חליצתה כשרה", דמשמע דיעבד, הוא הדין דלכתחילה נמי שרי יושב ומוטה. ואידי דתניא בסיפא "חליצתה פסולה" תנא ברישא חליצתה כשרה. והאי דלקמן [ק"ו] דאמר לה רבי חייא: בתי עמודי! אפשר דלאו בשעת חליצה קאמר לה, אלא קודם חליצה, כשבאה לפניו להתרעם, ואז הוא דין דבעי עמידה, דכתיב "ועמדו".

אמנם הביא שם, דבספרי תניא: ועמד ואמר, מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידה. והגאונים ז"ל סמכו עלה, וכתבו דדברים אלו אין אומרים אותם אלא בעמידה.

ומלשון הרמב"ם משמע דאין צריך עמידה אלא בקריאה ובריקקה, אבל חליצה נעשית אף ביושב. וכ' הנמו"י דצריך ביאור מנא ליה

דבריקקה צריך עמידה.

והריטב"א כתב: הנכון דכל עניני חליצה בעיא מעומד לכתחלה, ולא משום דכתיב ועמד ואמר, דההוא דספרי אסמכתא בעלמא הוא, אלא משום דהוי כעין דין, דכתיב "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב".

58. כתבו התוס', דסד"א דחליצתה פסולה, משום דכתיב: "לעיני הזקנים", וסד"א דה"ה שצריך להיות לעיני היבם. א"נ, משום דכתיב: "וירקה לפניו", והוי כמו לעיניו. עיי"ש.

והנמו"י כתב, דה"ט שכשרה, משום שיכול היבם להכירה בקולה. ולא גזרינן סומא אטו חרש.

59. כתב הרמב"ם דאין הסומא [בשתי עיניו] חולץ לכתחילה, כיון שצריך שתירוק בפניו, והוי אינו יכול לראות את הרוק. וכתב הה"מ, דאף אם אין שם יבם אלא הוא, לא יחלוץ לכתחילה, כיון שאפשר ביבום. אבל הראב"ד כתב, דבכה"ג חולץ, דאין לך דיעבד גדול מזה. ומ"מ בדיעבד חליצתו כשרה, שהרי אין הרקקה מעכבת. אבל הרשב"א והריטב"א והנמו"י ועוד ראשונים, ס"ל שחולץ אף לכתחילה. ואף אם יש שם עוד יבמים פקחים.

60. כתב המאירי דבסמיכת הידים אין רצועות

חליצתה פסולה.

רואים מכאן את חילוקו של רבא, שבאנפיליא של עור חליצתה כשרה, ובאנפיליא של בגד חליצתה כשרה.

והוינן בה: האי דאמרינן דחולצין בקב הקיטע, ואם כן, סבירא לן שקב הקיטע מנעל הוא, מני? רבי מאיר היא!

דתנן: הקיטע יוצא בשבת בקב שלו, דברי רבי מאיר.

רבי יוסי אוסר.

ומוכח שרבי מאיר סובר שקב הקיטע מנעל הוא, ולכן מותר לו לצאת בו בשבת, ככל בגד אחר, שמותר לצאת בו. אבל רבי יוסי שאוסר, סובר שקב הקיטע אינו נחשב מנעל.

ואילו זה ששנינו בברייתא שאין חולצין באנפיליא של בגד אתאן רק לשיטת רבנן! (61)

שהרי רבי מאיר שסובר שיוצאין בקב הקיטע בשבת, אינו מדייק מהכתוב "ואנעלך תחש" שדווקא דבר העשוי מעור נחשב מנעל. ואם כן, הוא הדין שמותר לצאת בשבת באנפיליא של בגד, והוא הדין שחולצין באנפיליא של בגד.

ורק לשיטת רבנן החולקים על רבי מאיר, וסוברים שדווקא דבר העשוי מעור נחשב מנעל, אנפיליא העשויה מבגד פסולה לחליצה.

ודבר זה תמוה, שהרישא של המשנה הולכת לשיטת תנא אחד, והסיפא לשיטת תנא אחר!

אמר אביי: מדסיפא דכרייתא, שאנפיליא של בגד פסולה לחליצה, על כרחך אליבא דרבנן היא, רישא נמי, דתנן שחולצין בקב הקיטע, אליבא דרבנן היא. ורישא מדובר בקב שמחופה עור⁽⁶²⁾, ולכן הוא נחשב מנעל אף לשיטת רבנן.

אמר ליה רבא: אבל קב שאין מחופה עור, מאי? פסול?

אי הכי, אדתני סיפא שאין חולצין באנפיליא של בגד, ליפלוג בדידה, שיחלק התנא בקב הקיטע עצמו: במה דברים אמורים שחולצין בו, במחופה עור, אבל אין מחופה עור פסול!

וזה חידוש גדול יותר, כי אנפיליא של בגד אינה מגינה על הרגל, ופשוט יותר שפסולה. אבל קב הקיטע מגן, ואף על פי כן פסול, משום שאינו של עור!

אלא אמר רבא: מדרישא רבי מאיר, סיפא

וקשרים ולכן פסולה לחליצה, משא"כ בסמיכת הרגלים.

61. הקשה הרש"ש, אמאי לא הקשתה כך הגמ' גבי משנתינו, שגבי אנפיליא תנן שחליצתה פסולה, וגבי סנדל של עץ תני שכשרה! עיי"ש ובמהרש"א.

62. כתבו הראב"ה והאו"ז, דהיינו דווקא כשמחופה עור מבפנים, שאז אין העץ נוגע בבשר הרגל אלא בעור. אבל במחופה מבחוץ חליצתו פסולה. אבל הרשב"א והריטב"א ועוד ראשונים סוברים שאין חילוק בזה, ואף במחופה מבחוץ חליצתו כשרה.

עומד בין יושב בין מוטה, ומוטה אין דרכו לדחוף רגלו בקרקע!

אמר ליה: אימא הכי: מה שמותר לחלוץ כשהוא מוטה ולעולם דרחים לברעיה דווקא, רק אז יכול לחלוץ מוטה.

ואמר אמרימר: האי מאן דמפני על ליתא דברעיה, דהיינו, שרגלו הפוכה, וכשהוא הולך, דורך הוא על צדה העליון של כף הרגל לא חליץ, אינו יכול לחלוץ⁽⁶⁶⁾. משום שכתוב "וחלצה נעלו מעל רגלו", וליחתא דכרעא אינה נחשבת רגל⁽⁶⁷⁾.

אמר ליה רב אשי לאמימר, והתניא: סמוכות

נמי רבי מאיר. וסובר רבי מאיר שלמרות שאין צריך שיהא המנעל דווקא של עור, שהרי אינו מדייק כך מהפסוק "ואנעלך תחש", מכל מקום צריך שיהא המנעל מגן על הרגל.

ולכן, האי, קב הקיטע, שמגין, כשר לחליצה. ואילו האי, אנפיליא של בגד, שלא מגין על הרגל, פסול⁽⁶³⁾.

אמר אמרימר: האי מאן דחליץ, צריך למדחסיה לברעיה⁽⁶⁴⁾. דהיינו, צריך היבם לדחוף את רגלו בקרקע בזמן החליצה⁽⁶⁵⁾.

אמר ליה רב אשי לאמימר, והתניא: בין

65. כתבו הרא"ש והנמו"י, דהטעם משום שלפעמים מנעל בית הדין גדול ממידת רגלו, ואם לא ידחוס רגלו בקרקע, יראה כאילו יוצא המנעל מאליו. ועיי' בשו"ת נו"ב מהדו"ק סי' צ"ד.

66. ואם היתה רגלו הפוכה על צדה, או שהיה מהלך על ראשי אצבעותיו, כתב הרמב"ם שאינו חולץ, שהרי אינו יכול לדחוק רגלו בקרקע. ואם חלץ חליצתו פסולה.

אבל לשיטת רש"י, דטעמא דמאן דמסגי אליחתא דכרעא משום שאין זה נחשב מעל רגלו, במהלך על ראשי אצבעותיו חליצתו כשרה, שהרי החליצה מעל רגלו. אלא שלכתחילה לא יחלוץ, משום שאין יכול לדחוק רגלו [שו"ת תשב"ץ ח"א סי' קס"ז]. וכן במי שרגלו הפוכה על צדה, כתב מהרשד"ם [אהע"ז סי' צ"ו] שלשיטת רש"י חליצתו כשרה, שהרי היא מעל רגלו. ובשו"ת הב"ח שם פליג על זה.

67. ואע"ג דתנן לעיל [דף ק"א]: שאם נחתכה מן הארכובה ולמטה, החליצה כשרה, התם הוא דכי נחתך רגלו קם ליה שוק, ורחמנא אמר מעל

63. כתבו הראשונים, שלשיטת רבא, גם ר' יוסי סובר שחולצין במנעל שאינו עשוי עור, שאינו דורש את הדרשה מ'ואנעלך תחש'.

ונחלקו בענין קב הקיטע שאינו מחופה עור לשיטת ר' יוסי. תוס' במס' יומא [ע"ח ע"ב] ועוד ראשונים סוברים שאין חולצין בו, לפי שהוא רחב ועשוי ליפול מעל רגלו, והרי הוא כמנעל הגדול ממידת רגלו, שאין חולצין בו. אבל הרשב"א [שם] כתב, דדווקא סנדל של עץ שהוא קשה, אין חולצין בו לר' יוסי, לפי שעשוי להשמט מעל רגלו. אבל בשל שעם, שאינו קשה כל כך, חליצתו כשרה. והרמב"ן במס' שבת [ס"ו ע"א] כתב, דלשיטת ר' יוסי חולצין בקב הקיטע.

64. וז"ל הרמב"ם [פ"ד מה' יבום וחליצה הי"ז]: היתה רגלו עקומה לאחור או הפוכה על צדה או שמהלך על אצבעות רגליו אינו חולץ. שהחולץ צריך לנעוץ עקבו בקרקע, וזה אינו יכול.

וכתב בשו"ת התשב"ץ [ח"א סי' קס"ז], דלפ"ז, אם לא נעץ רגלו בקרקע חליצתו פסולה. עיי"ש.

הרגלים חולץ בהן, לאו [האם לא מדובר שם] דחליץ בה איהו, אותו אדם שלובשן? והרי רגליו עקומות, שהרי הוא גורר את רגליו!

ואמרינן: לא. מדובר דיהיב ליה את אותן סמוכות הרגלים, לאדם אחר וחליץ בהן אותו אדם.

אמר רב אשי: למאי דקאמר אמרימר שמי שרגלו הפוכה אינו יכול לחלוץ, לאו בר אבין חליץ, ולאו בר קיפוף חליץ⁽⁶⁸⁾. ששניהם היו ספדנים, ומתוך שהספידו את רבינא שלא כראוי, נתהפכו רגליהם.

שנינו במשנתנו: מן הארכובה ולמטה כו'.

ורמינחיה: "שלש רגלים תחוג וגו'" פרט לבעלי קבין, שאינם חייבים בעליה לרגל. רואים מכאן ששוק אינו רגל, ולכן אין בעלי קבין חייבין בעליה לרגל!

ומתריצין: שאני הכא לענין חליצה, דכתיב: "מעל רגלו", ולא כתיב "וחלצה נעלו

מרגלו", משמע שאף מדבר שהוא מעל רגלו חולצת⁽⁶⁹⁾, דהיינו השוק.

ומקשינן: אי הכי, למעלה מן הארכובה נמו תוכל לחלוץ, שהרי גם זה "מעל רגלו"!

ומבארינן: מדכתיב "מעל", משמע דוקא מה שהוא ממש מעל רגלו, דהיינו השוק, ולא מה שהוא מעל דמעל רגלו, דהיינו למעלה מן הארכובה.

אמר רב פפא: שמע מינה ממשנתנו, דהאי איסתוריא, דהיינו, מקום חיבור השוק והרגל [הקרסול], עד ארעא נחית, מגיע עד הקרקע, ואין עוד פרק אחר למטה ממנו בעקב.

דאי סלקא דעתך שמיפסק פסיק בפרק אחר, הוה ליה איהו, אותו פרק, מעל הרגל, ושוקא [השוק] מעל דמעל, ואם כן, לא תוכל לחלוץ בשוק!

אמר רב אשי: אין ראייה לכך ממשנתנו, דאפילו תימא מיפסק פסיק איסתוריא בפרק אחר, מכל מקום כל מה דבהדי כרעא,

אינה חליצה כלל, ואינה פוסלתה על האחין. ואילו לשיטת רב אשי היא חליצה פסולה, ופוסלתה על האחין.

69. ואף שעתה אינו מעל רגלו, שהרי אין לו רגל עתה, מ"מ כיון שקודם שנקטעה רגלו היה נחשב השוק "מעל רגלו", אף עתה נחשב "מעל רגלו".

וכתב הבית שמואל [סי' ל"ד], דהיינו דוקא אם נולד כשרגלו שלמה, ונקטעה אח"כ. אבל אם נולד בלי רגל, חליצתו פסולה. והביא שם שהראב"ד פליג על זה, וס"ל שאף כשנולד כך, חליצתו כשרה.

רגלו דהיינו שוקו. אבל האי לאו רגל הוא. רש"י. ועיי' מה שכתבו בזה התוס'.

ור"ת מפרש, שהטעם שמאן דמסגי אליחתיא דכרעיה לא חליץ, משום דלא מצי שפיר למדחסיה לכולי כרעיה אארעא. משא"כ בקיטע, שדחיס שפיר כוליה כרעיה אארעא. ועיי"ש עוד בתוס'.

68. כתב הר"ף דאיכא מ"ד דרב אשי פליג אאמימר, וס"ל דאף מי שנתהפכה רגלו חולץ. אבל הר"ף עצמו סובר דרב אשי כאמימר ס"ל. וכך פסק להלכה [וכן עוד ראשונים].

והיש"ש [סי' ט"ו] כתב, דלשיטת אמימר

תא שמע: "ויבא שאול להסך את רגליו". והכוונה שהטיל מי רגליו⁽⁷²⁾, ומוכח שירכים נקראים רגל!

ומתרצינן: גם שם נקט כך הכתוב משום שרצה לדבר בלישנא מעליא.

תא שמע מדכתיב: "אך מסיך הוא רגליו בחדר המקורה",

ודחינן: התם נמי לישנא מעליא הוא.

תא שמע ממה שכתוב בעל, אשת חבר הקיני, כשסירא ברח אל אהלה מפני ברק שרדף אחריו, ושידלה אותו שיבא עליה, ונתכוונה לשם שמים⁽⁷³⁾, כדי שתייגע ותוכל להרגו: "בין רגליה כרע בו". חזינן שירכות נחשבים רגלים!

ודחינן: התם נמי לישנא מעליא הוא.

אמר רבי יוחנן: שבע בעילות בעל אותו רשע, סיסרא, את יעל באותו היום.

דהיינו, שעומד בשוה לכף הרגל, אינו נחשב מעל הרגל, וכברעא עצמה דמי. ולכן, למרות שיש דבר המפסיק בין הרגל לשוק, אין השוק נחשב "מעל דמעל", אלא רק "מעל" הרגל, ולכן אפשר לחלוץ בשוק⁽⁷⁰⁾.

שנינו במשנתנו: מן הארכובה ולמעלה.

מתיב רב כהנא: הא כתיב "ובשליחת היוצאת מבין רגליה", חזינן שגם הירכים נחשבים רגל!

אמר אביי: בשעה שאשה כורעת לילד, נועצת עקביה בירכותיה ויולדת. ואם כן, הולד יוצא מבין רגליה ממש.

תא שמע: דכתיב: "לא עשה רגליו ולא עשה שפמו". וזה שכתוב "לא עשה רגליו" היינו שלא הסיר זקן התחתון, ומוכח שאף ירכותיו נחשבים רגל!

ומתרצינן: זה שכינה הכתוב את מקום זקן התחתון "רגליו", משום לישנא מעליא הוא⁽⁷¹⁾.

70. דנקרא "מסיך", משום שדרך הצנועים לסכך ולכסות הרגלים כשמטילים מי רגלים. ויש מפרשים [עיי' ברד"ק שם], שהכוונה לעשיית צרכים הגדולים. וכן משמע במשנה בפ"ג דיומא: כל המסיך את רגליו טעון טבילה, וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים. וכן פירש רש"י שם.

73. והכי איתא בכראשית רבה [פרשה מ"ח]: "הה"ד תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך, רבי אלעזר ורבי שמואל בר נחמן, רבי אלעזר אמר מנשי דור המדבר שהן יושבות באהלים, שנאמר איש לפתח אהלו, ולמה תבורך מהם, הן ילדו וקיימו את העולם,

70. כתב בשו"ת חתם סופר, דאם נחתכה רגלו עד הקרסול ונשאר הקרסול קיים, תליא בפלוגתא דרב פפא ורב אשי דהכא. דרל"פ שהקרסול קרוי רגל, חליצתו כשרה אף לדעת הפוסלים כשנקטעה רגלו למעלה מהקרסול. ואילו לרב אשי שאין הקרסול קרוי רגל חליצתו פסולה. והגרעק"א [בשו"ת סי' צ"ח] כתב, דלדעת הפוסלים חליצת קיטע לפי שאינו יכול לדחוק רגלו בקרקע, אף כשהקרסול קיים אינו חולץ.

71. שמצוה ודרך נקיי הדעת לספר בלשון נקיה [רש"י פסחים ג' ע"א].

72. וכתבו המפרשים שם [שמואל א', כ"ד ד'],

אלא שמע מינה: טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים, ששונאין הצדיקים את הרשעים, וקצה נפשם בהנאתן⁽⁷⁵⁾. ולכן אמר לו שלא ידבר עמו אף טוב, משום שאצל צדיקים רע הוא.

ומקשינן: בשלמא התב, במעשה לבן ויעקב, באמת יתכן שדיבור טוב שידבר עמו לבן רעה היא אצל צדיק.

ומהי הרעה שיכולה להיות?

דלמא מדכר ליה שמא [שמא יזכיר לו שם] דעבודת כוכבים⁽⁷⁶⁾. כפי שבאמת היה לבסוף, שאמר לו לבן: "למה גנבת את אלהי"⁽⁷⁷⁾.

אלא הכא, במעשה סיסרא מאי רעה איכא כמה שבא עליה?

ומבארין: דקא שדי בה [שהטיל בה סיסרא] זוחמא.

דאמר רבי יוחנן: בשעה שבא נחש על חוה⁽⁷⁸⁾ הטיל בה זוחמא⁽⁷⁹⁾.

שנאמר: "בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד". מזה שנקט הכתוב שבע פעמים לשונות "כרע", "נפל", "שכב", מוכח שבעל את יעל שבע בעילות.

ותמהינן: אמנם נתכוונה יעל לשם שמים, אבל סוף סוף, והא קא מתהניא מעבירה [הרי היא נהנתה מהעבירה]⁽⁷⁴⁾!

אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי: כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים, משום שהצדיקים שונאים את הרשעים, וקצה נפשם בהנאה מהם. ובודאי לא נהנתה יעל מביאתו של סיסרא.

שנאמר שאמר הקדוש ברוך הוא ללבן כשרדף אחרי יעקב: "השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע".

והשתא, בשלמא שלא ידבר עמו רע לחיי! מובן מדוע אמר לו שלא ידבר עמו רע. אלא טוב אמאי לא ידבר עמו?

עבודת כוכבים שלו, והתורה אמרה לא ישמע על פיך".

77. עוד הביא היעב"ץ, דאמרינן במס' סנהדרין [ק"ה ע"ב] על ברכותיו של בלעם, כולם חזרו לקללה וכו', עיי"ש.

ומכל מקום, משמע מהכא שעבר לבן על ציוויו של הקב"ה. וכן כתב המהרש"א במס' הוריות [י' ע"ב]. ועיי' ביעב"ץ מה שכתב בזה.

78. דהכי איתא במס' שבת [קמ"ו ע"א], שכשנתן לה הנחש עצה לאכול מעץ הדעת, בא עליה. דכתיב: "הנחש השיאני" לשון נשואין.

79. ביאר המהרש"א, כי האדם נברא בצלם אלקים, ונשמתו מעליונים, וגם גופו ממקום

ומה היה מועיל להם שאלמלא היא כבר היו אבודין. רבי שמואל בר נחמן אמר מן האמהות, הן ילדו וכו' שאלולי היא כבר היו אבודין".

74. כתבו התוס', דאין כוונת הגמ' לשאול למה לא מסרה נפשה, שהרי קרקע עולם היתה. ועוד, הרי אדרבה, הרי היא שידלתו לבוא עליה! אלא, שאלת הגמ', אמאי משבחה הכתוב על כך, דכתיב: "תבורך מנשים יעל וגו'", עיי"ש.

75. כך פירש רש"י. והקשה היעב"ץ, הא הגמרא להלן מפרשת טעמא אחרינא, משום דמדכר שמא דעבודת כוכבים!

76. ברש"י במס' נזיר [כ"ג ע"ב] כתב: "דאי מפישי במילי בהדיה, אתי לאשתבועי ליה בשם